

ББК 81.Укр
К 55

Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 14/18.2—324 від 13.02.2006 р.)

Це перший в Україні підручник, у якому на рівні сучасних досягнень лінгвістики інтерпретовано основні поняття контрастивного мовознавства, розкрито методику контрастивних досліджень і висвітлено найважливіші спільні й відмінні ознаки мов світу на всіх рівнях їхньої структури.

Викладені теоретичні положення проілюстровано прикладами з різноструктурних мов світу. Подано запитання, завдання, термінологічний словник.

Для студентів вищих навчальних закладів, учителів-словесників.

Рецензенти:

кандидат філологічних наук, професор *І. В. Корунець*;
доктор філологічних наук, професор *В. М. Манакін*;
доктор філологічних наук, професор *О. В. Тищенко*

ISBN 966-580-213-5

© М. П. Кочерган, 2006
© ВЦ «Академія», оригінал-макет, 2006

Зміст

1. Загальні питання зіставного мовознавства	
1.1. Зіставне мовознавство як наука і основи зіставного мовознавства як навчальна дисципліна	
Предмет і завдання зіставного мовознавства	7
Місце зіставного мовознавства в системі наук	15
Практичне значення зіставного мовознавства	20
1.2. Історія зіставного мовознавства	
Зіставне мовознавство від початків до кінця XIX ст.	24
Зіставне мовознавство у XX — на початку XXI ст.	27
Внесок вітчизняних учених у зіставне мовознавство	33
1.3. Зіставне мовознавство, типологія, характерологія й універсологія	
Типологія, її зміст і завдання	40
Типологія і зіставне мовознавство	49

	Типологія і характерологія	50	Одиниці зіставного дослідження словотвору	139
	Універсологія	52	Методика зіставного дослідження словотвору	143
	1.4. Типологічна класифікація мов		Словотвірна потенція різних класів слів	159
	Мовний тип і тип у мові	58	3.2. Морфологічні системи мов	
	Різновиди типологічної класифікації мов	64	Аспекти і константи зіставного дослідження морфологічних систем	165
	1.5. Методика зіставного мовознавства		Способи вираження граматичних значень у мовах світу	167
	Зіставний метод. Прийоми індукції і дедукції в зіставному мовознавстві	76	Частини мови	174
	Проблема мови-еталона порівняння (tertium comparationis)	81	3.3. Граматичні категорії	
	Принципи зіставних досліджень	85	Загальна характеристика граматичних категорій	181
	Рівні й аспекти зіставного дослідження	92	Категорія роду	182
	Етапи зіставного аналізу	93	Категорія числа	192
	Використання інших методів у зіставних дослідженнях	96	Категорія відмінка	203
2. Зіставна фонетика і фонологія	2.1. Особливості фонетико-фонологічних систем різних мов		Категорія детермінації	209
	Предмет і завдання зіставної фонетики і фонології	107	Категорія ступенів порівняння	215
	Аспекти зіставлення фонологічних систем	110	Категорія часу	220
	Голосні фонемі	116	Категорія виду	228
	Приголосні фонемі	119	Категорія стану	235
	Фонемі у мовленні (фонетичні процеси)	120	Категорія способу	242
	2. 2. Склад і суперсегментні засоби		Категорія особи	249
	Типологія складів у мовах світу	124	Приховані категорії	256
	Суперсегментні засоби	129	3.4. Зіставний синтаксис	260
3. Зіставна дериватологія і граматики	3.1. Словотвір у зіставному аспекті		Словосполучення	262
	Семантичний принцип зіставного дослідження словотвору	137	Речення	267
			Члени речення	272
			Порядок слів у реченні	277
			Односкладні речення	281
			Вираження заперечення (заперечні речення)	286
			Навео- і esse-конструкції	288
			Актуальне членування речення	289

4. Зіставна лексикологія і фразеологія		
4.1. Лексико-семантичні системи мов у контрастивному освітленні		
Принципи і методи зіставного дослідження лексики		294
Семантичний обсяг слів. Гіперо-гіпонімія		304
Фонова лексика. Слова-символи		310
Полісемія. Специфіка переносних значень		314
Синонімія		320
Омонімія й омографія. Міжмовна омонімія		321
Безеквівалентна лексика. Лексичні лакуни		326
Емоційна лексика		332
Внутрішня форма слова		334
4.2. Фразеологія		
Типи міжмовних співвідношень фразеологізмів		339
Національна специфіка фразеологізмів		341
Короткий термінологічний словник		349
Література		387
Предметний покажчик		404
Покажчик мов		414
Іменний покажчик		419

1.

Загальні питання зіставного мовознавства

1.1. Зіставне мовознавство як наука і основи зіставного мовознавства як навчальна дисципліна

Предмет і завдання зіставного мовознавства

Термін *зіставне мовознавство* в лінгвістичних працях уживається в різних значеннях. Часто його тлумачать як комплекс лінгвістичних дисциплін, які використовують зіставлення. У такому випадку до зіставного мовознавства відносять порівняльно-історичне, ареальне, типологічне мовознавство, перекладознавство і зіставне мовознавство у вузькому розумінні. Російський мовознавець В. Б. Касевич пропонує два рішення щодо вживання цього терміна: вважати термін *зіставне мовознавство* загальним позначенням для названих вище та ще деяких галузей лінгвістики або звузити це поняття, ототожнивши його з контрастивною лінгвістикою. Доцільнішим видається всі науки, що ґрунтуються на порівнянні мов, називати порівняльним мовознавством, а термін *зіставне мовознавство* використовувати для позначення лінгвістичної науки, що вивчає спільне та відмінне у мовах. Саме така тенденція превалює в су-

часній лінгвістичній літературі: терміни *зіставне мовознавство* і *контрастивна лінгвістика* вживаються як синоніми.

Ще одним дискусійним питанням є синонімічні назви зіставного мовознавства — контрастивне і конфронтативне. У зарубіжній лінгвістиці були спроби розмежувати контрастивну і конфронтативну лінгвістики (К. Джеймс, Г. Хельбіг та ін.). Ці вчені вважають, що контрастивна лінгвістика досліджує контрасти (розбіжності, відмінності) між мовами, а конфронтативна — відмінності й подібності. До того ж конфронтативну лінгвістику вони визначають як теоретичну галузь мовознавства, а контрастивну — як прикладну, зорієнтовану на практичні цілі навчання.

Проте, як вважають українські мовознавці Ю. О. Жлуктенко і В. Н. Бублик, а також Є. В. Опельбаум, підстав протиставляти контрастивну лінгвістику конфронтативній немає [Жлуктенко, Бублик 1976: 5; Опельбаум 1979: 53]. Розрізнення цілей цих дисциплін (пошук в одному випадку подібностей, а в іншому відмінностей) узагалі неможливе, оскільки контраст може бути поміченим лише на тлі подібностей: подібності й контрасти в зіставлюваних мовах діалектично взаємопов'язані в межах контрастивного аналізу, і контрастивний аналіз «зорієнтований на оптимальне засвоєння встановлюваних подібностей і відмінностей у процесі навчання мови». Насправді контрасти можуть бути виявлені тільки на основі повного і систематичного порівняння, а причиною помилок можуть бути не так сильні контрасти, як подібності й слабкі контрасти. Отже, контрастивна лінгвістика не обмежується вивченням розбіжностей (контрастів). І не можна зводити її до суто утилітарних завдань, як це роблять деякі західноєвропейські й американські вчені, бо вона не тільки прикладна, а й теоретична наука (її напрацювання використовують така теоретична дисципліна, як лінгвістична типологія). Звідси випливає, що нема підстав протиставляти контрастивне і конфронтативне мовознавство, бо обидва підходи послуговуються однаковими методами дослідження.

У наш час широко використовують ще термін *порівняльна (зіставна) типологія*. Наприклад, В. Г. Гак визначає її як «розділ мовознавства, який вивчає мови в зіставленні з іншими мовами з метою встановлення

особливостей, властивих даним мовам, а також подібностей і відмінностей між мовами» [Гак 1989: 5]. Це визначення нічим не відрізняється від визначення зіставного мовознавства. З огляду на це вживання такої синонімічної назви для зіставного мовознавства є зайвим, оскільки будь-яка типологія уже передбачає порівняння. До того ж термін *мовна типологія* звичайно вживається в іншому значенні (вчення про структурні типи мов). В. П. Нерознак, наприклад, вважає, що термін *порівняльна типологія* у зв'язку з виокремленням контрастивної лінгвістики є застарілим [Нерознак 1987: 21]. Нині все більшого поширення набуває термін *зіставне мовознавство (зіставна граматики, зіставна морфологія, зіставна лексикологія тощо)*, про що свідчать назви праць, опублікованих за останні три десятиліття: Виноградов В. С., Милославский И. Г. Сопоставительная морфология русского и испанского языков. — М.: Русск. язык, 1986; Сопоставительная и описательная лингвистика. — М.: Изд-во УДН, 1987; Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков. — К.: Наукова думка, 1977; Широкова А. В. Лекции по сопоставительной грамматике русского языка. — М.: Ун-т дружбы народов, 1977; Сопоставительная лингвистика и методика преподавания славянских языков. — М.: Изд-во МГУ, 1992; Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. — М.: Междунар. отношения, 1977; Сопоставительная грамматика русского и украинского языков. — К.: Наукова думка, 2003; Сопоставительная стилистика русского и украинского языков. — К.: Вища школа, 1980; Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. — К.: Знання, 2004 та ін.

Така традиція в лінгвістиці обумовлює узагальнене визначення зіставного мовознавства.

Зіставне мовознавство (контрастивна лінгвістика, конфронтативна лінгвістика) — розділ мовознавства, який вивчає дві чи кілька мов незалежно від їхньої спорідненості з метою виявлення їх подібностей і відмінностей на всіх рівнях мовної структури (фонологічному, морфологічному, синтаксичному, лексико-семантичному).

Розглядаючи різні мови, можна виявити їх спільні й відмінні ознаки. Наприклад, в українській, російській, білоруській, польській, чеській, болгарській та інших мовах, що належать до слов'янської групи, є багато слів спільного кореня: укр. *вода, земля, я, ти, п'ять, десять*;

рос. *вода, земля, я, ты, пять, десять*; болг. *вода, земля, аз (яз), ти, пет, десет*; польськ. *woda, ziemia, ja, ty, pięć, dziesięć*; чеськ. *voda, země, ja, pět, deset* тощо. Це зумовлено їх спорідненістю, тобто тим, що вони мають спільного предка — праслов'янську мову. Водночас кожній з них властиві специфічні риси: українська мова має сім відмінків, російська — шість, а болгарська не має жодного; у польській мові є носові голосні [ɛ] і [o] тощо.

Зіставивши близькоспоріднені східнослов'янські мови (українську, російську і білоруську), можна виявити їх специфічні ознаки. Так, для української мови на відміну від російської і білоруської характерні: 1) ікавізм, тобто перехід [o] і [e] в закритих складах в [i] (*стола — стіл, печі — піч, семи — сім*); 2) перехід давнього [ъ] в [i] (*дѣдъ — дід, хлѣбъ — хліб, сѣно — сіно*); 3) збіг звуків [ы] і [і] (*сынъ — син, синиш — синій*); 4) втрата м'якості приголосних перед [e] і [и] (*несли, везли, село, великий, пшени*); 5) перехід [л] у [љ] після голосних (*вовк, повний, жовтий, шовк*); 6) збереження м'якості [ц'] (*хлопець, палець, боєць*); 7) інфінітивні форми на -ти (*носити, пекти, стерегти*); 8) майбутній час на -му (*знатиму, робитиму*); 9) безособові форми на -но, -то (*вбито, скошено*).

Особливостями російської мови є: 1) наявність звукосполучень [ро], [ло], [ре], [ле] в коренях слів між приголосними, де в інших слов'янських мовах є [ри], [ли] (*крошить, глотать, тревога, блестять*); 2) перехід наголошеного [e] в [o] після м'якого приголосного перед твердим (*сѣла [с'ола], нѣс [н'ос]*); 3) відсутність чергування [г], [к], [х] з [з'], [ц'], [с'] (*нога — ноге, рука — руке, муха — мухе*); 4) проривний звук [г]; 5) м'який звук [ч]; 6) форма називного відмінка множини на -а, -я під наголосом в іменниках чоловічого роду (*дома, рога, учителя*); 7) відсутність кличного відмінка.

Білоруська мова відрізняється від української і російської такими ознаками: 1) дзеканням і цеканням (*дзень, дзіва, цень, ціхі*); 2) твердістю приголосних [р], [ш], [ч] (*радам, бура, гарачы, шэсць, ночы, вочы*); 3) переходом [в] і [л] в [ў] нескладове після голосних (*дзяўчына, сяўба, хадзіў*); 4) аканням і яканням (*нага, слава, зямля, сям'я*); 5) втратою [й] у кінці прикметників, діеприкметників і порядкових числівників у називному відмінку однини (*цудоўны, летні, прачытаны, трэці*).

За останніми даними, на земній кулі існує майже шість тисяч мов. І кожна з них має спільні й відмінні з

іншими мовами ознаки. Не випадково французький мовознавець Ж. Вандрієс писав: «Не таке вже помилкове твердження, що існує стільки ж різних мов, скільки мовців. Але, з іншого боку, не буде помилковим і твердження, що існує тільки одна людська мова під усіма широтами, єдина за своєю суттю» [Вандрієс 1937: 217].

Загалом будь-яка людська мова характеризується трьома різновидами конститутивних властивостей: універсальні (властиві всім або більшості мов), типологічні (властиві тільки певній групі мов, що утворюють мовний тип) та індивідуальні (характерні лише для певної мови). Виявити ці ознаки мов можна лише шляхом їх порівняння (зіставлення). Як стверджував вітчизняний педагог К. Д. Ушинський, «порівняння є основою будь-якого розуміння і будь-якого мислення. Про все в світі ми дізнаємося не інакше, як через порівняння» [Ушинський 1939: 436].

Якщо зробити спробу виявити всі спільні ознаки певної кількості мов, то буде отримано сукупність ознак, які вирізнятимуть цю групу мов серед інших. Наприклад, у всіх германських мовах форма майбутнього часу дієслів будується за моделлю **sculan* + основне дієслово (*I shall read*). Однак німецька мова, яка належить до германських, цієї ознаки не має і тому до цієї групи не належить (у ній майбутній час утворюється за допомогою допоміжного дієслова *werden* і інфінітива смислового дієслова).

Спільні структурні ознаки трапляються навіть у мовах, які не мають жодної генетичної спорідненості. Так, означальне словосполучення A + N без узгодження притаманне англійській, тюркським, монгольським, японській і китайській мовам. За цією ознакою ці мови можуть бути об'єднані в одну структурну групу: мови, в яких є означальне (атрибутивне) словосполучення зі структурою A + N, де прикметник прилягає до іменника.

Ключовим у зіставному мовознавстві є поняття мовного контрасту (термін В. П. Нерознака), або категорії контрастивності (термін В. Г. Гака). *Мовний контраст (категорія контрастивності)* — специфічна особливість структури мови, яка стає такою за умови зіставлення з іншою мовою (одне й те саме явище при зіставленні однієї мови з іншою може виступати як специфічне контрастне явище (категорія), а при зіставленні з іншою втрачати цю контрастність). Так, англ. *th* [θ] контрастне до української звукової системи

і неконтрастне до новогрецької (v) й албанської (th). Отже, мовний контраст є лінгвістичною змінною (змінюється залежно від зіставляваних пар мов). А загалом специфічна структура однієї мови формує контрастивний статус іншої мови. Тому, наприклад, англійська мова має два різні статуси при зіставленні з українською й угорською.

Об'єктом зіставного мовознавства є будь-які дві чи більше мов незалежно від їх генеалогічної й типологічної природи. Правда, що більші відмінності у структурі (типі) мов, то яскравіший контраст, виявлення якого є основним завданням зіставного мовознавства. Однак для науки не менше значення має виявлення прихованих особливостей близьких за походженням і структурою мов. Їхні специфічні ознаки в багатьох випадках можуть бути помічені лише за умови їх контрастивного аналізу.

З огляду на це не можна погодитися з твердженням В. Б. Касевича, що об'єктом контрастивної лінгвістики є тільки ті мови, «які реально взаємодіють через те, що ними користуються бі- або мультилінгви. [...] Звідси випливає, що контрастивне дослідження на базі, скажімо, ітельменської мови й мови нупе навряд чи законне, бо нупе-ітельменський білінгвізм ніби не засвідчений і ледве чи коли-небудь з'явиться» [Касевич 1988: 19—20]. Однак зіставну (контрастивну) лінгвістику не можна зводити до суто прикладної науки, обмежуючи її вивчення лише тих процесів, які мають місце за умови мовного контактування. Результати зіставного дослідження мов, що не перебувають у контактах, цікаві й корисні для теорії мовознавства, оскільки засвідчують новий контрастивний статус і виявляють специфічні риси мов, тільки їм властивий спосіб концептуалізації світу. Слушною є думка Е. Косеріу про те, що контрастивна лінгвістика вивчає відмінності й аналогії між окремими мовами, тобто між окремими системами значень. Тому контрастивна лінгвістика повинна розглядати одну з порівнюваних мов як систему позначень («картину світу») і порівнювати з нею інші мови як оформлення того самого «світу» за допомогою інших значень [Косеріу 1989: 69]. Щодо кількості мов, які можна залучати до зіставлення, то більшість дослідників орієнтується на дві мови. Однак останнім часом з'являється чимало контрастивних праць, присвячених вивченню трьох і навіть більше мов.

Контрастивні дослідження переважно пов'язані з синхронічним аспектом мови (зіставне мовознавство досліджує мови на синхронному зрізі, тобто різні мови зіставляються на певному часовому відтинку без урахування їхніх попередніх станів). Дехто з учених навіть вважає, що зіставне мовознавство є лише синхронічним. Однак мови можна, а часом і необхідно, зіставляти в діахронії. Синхронічний підхід більш характерний для стадії аналізу мовних фактів. На стадії синтезу він, як правило, доповнюється підходом діахронічним (діахронія виявляється у просторі).

Щодо змісту і завдань контрастивної лінгвістики існують різні погляди — від трактування її як «чистої» лінгвістичної теорії, тісно пов'язаної з типологією (К. Джеймс), до вузького практичного застосування контрастивних праць, покликаних лише обслуговувати потреби навчання іноземних мов (Г. Нікель).

Контрастивну лінгвістику як суто допоміжну дисципліну, яка обслуговує методику навчання мов, трактує західне мовознавство [Nemser 1975: 99]. Як другорядну (допоміжну) розглядають її також ті вчені, які вважають, що метою контрастивної лінгвістики є виявлення міжмовних подібностей і відмінностей, які згодом можуть стати основою для типологічних узагальнень. Такий підхід обмежує завдання і тим самим занижує статус зіставного мовознавства, надаючи йому суто прикладного характеру. Згідно з цим підходом зіставне мовознавство займається по суті емпіричною каталогізацією міжмовних подібностей і відмінностей. Справді, у його полі зору перебувають подібності й відмінності, однак їх виявлення й вивчення є не самоціллю, а шляхом до поглибленого пізнання мовних закономірностей, у т. ч. універсалій. Тому має рацію К. Джеймс, який стверджує, що контрастивна лінгвістика є різновидом «чистої» і прикладної лінгвістики.

Синхронно-порівняльний метод (контрастивний аналіз, конфронтативний, зіставний, зіставно-типологічний та ін. синоніми) дає змогу виокремити контрастивну лінгвістику в самостійну галузь. Звичайно, результати цього аналізу можуть мати різне застосування, в т. ч. й прикладне. У зв'язку з цим Г. Нікель розрізняє теоретичну і прикладну контрастивну лінгвістику.

Насправді зіставне мовознавство ставить перед собою теоретичні й практичні завдання. До *теоретичних завдань* зіставного мовознавства належать:

- виявлення подібностей і відмінностей між мовами, збігу і розбіжностей у використанні мовних засобів¹;
- встановлення особливостей кожної із зіставляваних мов, які залишилися непоміченими при внутрішньому їх вивченні;
- дослідження характерних для зіставляваних мов тенденцій;
- визначення міжмовних відповідників і лакун;
- розкриття причин подібностей і відмінностей;
- верифікація дедуктивних універсалій на матеріалі зіставляваних мов.

Практичні (лінгводидактичні) завдання зіставного мовознавства охоплюють:

- визначення методичної релевантності подібностей і відмінностей між зіставляваними мовами;
- встановлення характеру міжмовної інтерференції;
- виявлення труднощів у навчанні нерідної мови;
- визначення меж застосування зіставлення як прийому навчання нерідної мови;
- опрацювання процедури міжмовного зіставлення як прийому навчання нерідної мови.

Відповідно до перелічених завдань виокремлюють два напрями — зіставне дослідження мов з теоретичною метою і зіставне дослідження мов з лінгводидактичною метою. Отже, з одного боку, зіставні дослідження спрямовані на теоретичну галузь характерологічної типології, а з іншого — на практичні потреби перекладу і викладання іноземних мов.

Більшість сучасних контрастивних праць присвячена зіставному дослідженню окремих мовних елементів, категорій, підсистем. У такий спосіб готується ґрунт

¹ Збіг і розбіжність зводяться до встановлення співвідношень між мовними явищами, які називаються відповідностями, або кореспонденціями. Відповідність різномовних явищ визначають на основі спільності певної їхньої ознаки. Елементи різних систем, що перебувають у певному відношенні до денотативної ознаки, вважаються компарабельними (пор. англ. *toe* і *finger* та укр. *палець*). Ті явища двох мов, які не є компарабельними, не складають відповідності (англ. *table* і укр. *завтра*) і вивчати їх зіставним методом неможливо (див.: [Жлуктенко 1979: 5—11]).

для майбутніх синтезованих більш-менш повних контрастивних описів мов.

У зв'язку з активним опрацюванням функціональної лінгвістики недостатньо обмежуватися виявленням розбіжностей і подібностей у граматичній будові, фонологічній структурі й лексичному складі зіставляваних мов. Контрастивний аналіз можна вважати повним тоді, коли проаналізовано функціонування мовних одиниць у текстах і різних мовленнєвих жанрах. Якщо раніше контрастивний аналіз зосереджувався на даних мовної системи, тобто на зіставленні окремих лексем чи їх груп, морфологічних категорій і синтаксичних конструкцій тощо, то останнім часом до сфери контрастивного аналізу залучається мовлення.

До актуальних завдань контрастивної лінгвістики належать також дослідження найзагальніших закономірностей розбіжностей, які виявляє контрастивний аналіз. Так, після контрастивного аналізу окремих категорій лексики (використання гіперонімів і гіпонімів, прямих і переносних значень, нейтральних і експресивно забарвлених слів, універсальних і багатокomпонентних номінацій тощо) необхідно провести зіставний аналіз функціональних категорій контрастивності, таких, як використання маркованих/немаркованих форм, ідентичних варіантних форм, форм у первинних і вторинних функціях, а також простежити розбіжність ядерних і периферійних явищ, функціональні лакуни тощо.

Місце зіставного мовознавства в системі наук

Однозначного визначення місця зіставного мовознавства в системі лінгвістичних дисциплін поки що немає. Дискусійним залишається навіть питання, належить воно до загального чи конкретного мовознавства, синхронічного чи діакронічного. Так, К. Джеймс вважає, що контрастивна лінгвістика займає проміжне місце між загальним і конкретним мовознавством. Це не є і суто синхронічним мовознавством (не такою мірою обмежується вивченням статичних явищ) [Джеймс 1989: 207].

Щоб визначити статус зіставного мовознавства, необхідно з'ясувати його зв'язки з іншими напрямками дослідження мови і його місце серед дисциплін філологічного циклу. Насамперед це стосується галузей, які

використовують порівняння і зіставлення як основний метод дослідження: порівняльно-історичного мовознавства, яке вивчає генетичну спільність (спорідненість) мов у їх розвитку; ареальної лінгвістики (лат. *area* — площа, простір), яка розглядає вторинну спорідненість («свояцтво») мов, мовні союзи, територіальну спільність мовних явищ незалежно від їхньої генетичної спільності; типологічної лінгвістики, яка на основі вивчення спільного і відмінного в мовах класифікує мови за типами.

Кореляція (співвідношення) зіставного мовознавства з порівняльно-історичним полягає в тому, що обидва здійснюють порівняння мов. Однак мета цих порівнянь різна. Якщо порівняльно-історичне мовознавство зорієнтоване на визначення ступеня спорідненості, спільності походження мови, реконструювання (відтворення) мови-основи (прамови), з якої розвинулися досліджувані споріднені мови, встановлення законів, за якими йшов цей розвиток, то зіставне мовознавство ставить за мету виявлення збігу і розбіжностей у структурах мов, у способах вираження одних і тих самих значень і розрізнення функцій однотипних елементів структури мови. Зіставне мовознавство визначає відношення контрасту на всіх мовних рівнях: діафонію (фонологічні розбіжності), діаморфію (граматичні розбіжності), діасемію (семантичні розбіжності) і діалексію (лексичні розбіжності). Типологічні подібності не обов'язково пов'язані безпосередньо з генетичною спорідненістю мов. Різною є і сфера застосування зіставного і порівняльно-історичного мовознавства. Зіставне мовознавство вивчає будь-які мови, а порівняльно-історичне — тільки споріднені.

На відміну від зіставного мовознавства ареальна лінгвістика має своїм завданням охарактеризувати територіальний розподіл мовних особливостей, виділити ділянки взаємодії мов, дослідити процеси мовної конвергенції, виявити у мовах, що контактують, ізофони (фонетичні ізоглоси), ізолекси (лексичні ізоглоси), ізосеми (подібний семантичний розвиток) тощо, тобто дати ареальну характеристику особливостей мов, які перебувають у контактах на певній території, розкрити закономірності мовних контактів.

Від типології зіставне мовознавство відрізняється онтологічно (за суттєвими характеристиками предмета

дослідження) і епістемологічно (за сукупністю принципів і прийомів дослідження). На відміну від зіставного мовознавства типологія вивчає процеси паралельної зміни мов.

Останнім часом помітним став зв'язок зіставного мовознавства з новим напрямом лінгвістичних досліджень — корпусною лінгвістикою, предметом вивчення якої є великі масиви мовних даних, представлених у електронному вигляді. Повний контрастивний аналіз мов передбачає виявлення фактів збігу і розбіжності не тільки у структурах мов, а й у функціонуванні подібних і відмінних структурних елементів. Порівнюючи тексти та їх переклади на інші мови, можна натрапити на заміни, не передбачені жодним словником чи посібником. Річ у тім, що вживання слів, словосполучень, граматичних конструкцій у кожній із мов зумовлені контекстом у широкому сенсі цього терміна (мовним, побутовим, ситуативним, культурно-історичним тощо) і правила мовлення формулюються як тенденція і характеризують елементи мови передусім із кількісного боку, з боку їх вживання. Саме тому мови унікальні й неповторні не лише в структурно-типологічному плані, а й у тому, *що* вони відбирають і *як* вони комбінують мовні засоби у процесі номінації. Як стверджує В. Г. Гак, «у кожній мові, поряд із граматиною структур, що забезпечує будову мови, значення її форм і конструкцій, існує *граматика вибору*, що визначає, які засоби (слова і форми) будуть використані переважно відповідно до певних ситуацій, і цей вибір не завжди завчасно визначається особливостями структури мови» [Гак 1977: 10]. Тенденція вибору спирається на ідіоматику мови — її неповторні й своєрідні властивості, зумовлені стилістичною нормою і стандартами мовленнєвого вживання. Саме це досліджує корпусна лінгвістика. На думку багатьох учених (М.-А.-К. Холлідей, Е. Тоніні-Бонеллі та ін.), корпусна лінгвістика є не просто методом лінгвістичного дослідження, а й теорією, оскільки узагальнення в цій ділянці нерідко приводить до якісних змін у трактуванні мовних явищ.

Корпусні дослідження в теоретичному плані ґрунтуються на функціональній і контекстуальній концепції значення мовних одиниць. Використання їх даних контрастивною лінгвістикою вплине на розширення емпіричної бази міжмовних досліджень, уточнення міжмов-

них лексичних відповідників (шляхом залучення до дослідження великих масивів суцільного мовного матеріалу), створення основи для опису відмінних (індивідуальних) особливостей конкретних мов, точніше опрацювання лексичної типології, вивчення лексичних систем і контекстуального вживання слів. Усе це забезпечує охоплення парадигматичних і синтагматичних взаємозв'язків, пошук перекладних еквівалентів багатозначних слів, виявлення контекстуальних перекладних еквівалентів та їх частотності, виявлення лексичних відмінностей між оригінальними текстами і їх перекладами, які сприяють поглибленню вивчення індивідуальних стратегій та універсальних прийомів перекладу.

Тісний зв'язок має зіставне мовознавство з теорією перекладу (перекладознавством), яка, власне, і є науково обґрунтованим зіставленням двох мов. М.-А.-К. Холлідей, Дж. Кетфорд, Ю. Найда, Дж. Елліс розглядають переклад як складову частину контрастивної лінгвістики, а В. Н. Комісаров, уважаючи переклад частиною компаративістики, все ж акцентує на його специфіці.

Спільним для контрастивної лінгвістики і перекладу є те, що процес перекладу за своїм характером аналогічний процесу контрастивного аналізу, оскільки перекладач відшукує еквівалентні форми вираження певного смислу в іншій мові. Тобто переклад — це перетворення вихідного тексту при збереженні смислу. До того ж переклад має зберігати і форму викладу.

Отже, в зіставному мовознавстві і в перекладі використовуються аналогічні операції, однак переклад характеризується більшою свободою вибору. У ньому частіше трапляються заміни одиниць одного рівня одиницями інших рівнів, описові способи перекладу, вибір виразніших засобів інших рівнів, заміна синонімічними формами і конструкціями і навіть заміна тексту іншим текстом за умови збереження глибинної спільності (наприклад, прислів'я та й усі паремійні й фразеологічні одиниці). Порівнюючи переклади з оригіналом, можна виявити такі заміни, які не передбачаються жодними словниками і навіть не можуть бути пояснені з їхньою допомогою. Щоправда, і в перекладі свобода вибору мовного засобу завжди певною мірою обмежена і не завжди піддається чіткій регламентації. На відміну від контрастивіста перекладач може виходити за межі цих моделей, оскільки для нього важливішим є пра-

вильне передавання певного смислу іншою мовою, а не виявлення структурного ізоморфізму/аломорфізму зіставляваних мов. Отже, свобода вибору — це вибір необхідного варіанта без збереження однорівневих відповідностей (за їх наявності). Це не властиво контрастивній лінгвістиці, оскільки абстраговані моделі існують у суворо обмеженій кількості, а більше характерно для перекладу, позаяк у нього ширший вибір варіантів для кореспондування. У перекладі, зазначає Е. Косеріу, є й те, чого не охоплює контрастивна лінгвістика: тексти характеризуються своїми національними традиціями, які в різних мовах не збігаються. Так, нім. *Guten Morgen* «Добрий ранок» як привітання не має дослівного еквівалента в романських мовах (за винятком румунської). Французькі казки мають зачин *Il était une fois* «Був колись», румунські *A fost odat ca niciodat* «Було колись як ніколи», а російські *Жил-был (жили-были)* [Косеріу 1989: 78].

Отже, принципова відмінність зіставного мовознавства і перекладу в тому, що зіставне мовознавство досліджує значення (елементи мовної структури), а переклад — смисли (мовленнєве явище, яке має ситуативну зумовленість). Для автора перекладу важливо, щоб переклад був еквівалентним у комунікативному, а не сигніфікативному плані. Зіставне мовознавство порівнює систему з системою, а переклад — текст із текстом.

Незважаючи на тісний зв'язок зіставного мовознавства з перекладознавством, останнє не можна вважати складовою частиною зіставного мовознавства. У зіставному мовознавстві спостереження над перекладом можна використовувати як допоміжний матеріал. Цінність перекладу в тому, що в процесі перекладу тексту перекладач може знаходити такі приховані можливості системної відповідності двох мов, які ще не відомі в контрастивній лінгвістиці. Крім того, достовірність окремих результатів, отриманих у зіставному мовознавстві, можна перевірити у процесі перекладу. Особливо перспективною є співпраця зіставного мовознавства і теорії перекладу в опрацюванні нового напрямку — контрастивної лінгвістики тексту.

Зіставне мовознавство пов'язане зі стилістикою через зіставну стилістику. Стилiстика однієї мови може бути зіставлена зі стилістикою іншої чи інших мов, що є предметом зіставної стилістики. Зіставна стилістика

показує, що в різних мовах існують різні способи вираження одного й того самого змісту, що, наприклад, німецька мова «дієслівна», французька — «іменна», «абстрактна»; індоєвропейські мови в цілому протиставляють субстанцію і її форму (*чашка чаю*), а індіанські мови об'єднують їх у понятті «явище» (*часчашка*) [Степанов 1990: 493]. Навіть близькоспоріднені мови можуть мати значні стилістичні розбіжності. Граматична і лексична близькість мов не є їхньою стилістичною близькістю. При виявленні відповідників певної категорії контрастивіст повинен одночасно встановити і стилістичну диференціацію: спільні й відмінні стилістично нейтральні моделі і стилістично марковані. Зіставне мовознавство вивчає стилістичні особливості одиниць кожного рівня окремо, через що виділяють фоностилістику, морфологічну стилістику, синтаксичну стилістику і лексичну стилістику.

З лінгвістичних дисциплін зіставне мовознавство найтісніше пов'язане з психологією, історією культури і соціологією. Психологія відіграє важливу роль у процесі навчання другої мови, і саме в цьому зіставне мовознавство змикається з нею. Безсумнівим є вплив культури на своєрідність лексико-фразеологічних засобів мови, на особливості її нормативно-стилістичної системи (стилістичне розшарування мови) та мовленевий етикет, тому стилістичні збіги і стилістичні розбіжності потребують культурологічного пояснення. Зв'язок зіставного мовознавства із соціологією виявляється в тому, що мови можна зіставляти в соціолінгвістичному плані на основі їхньої характеристики за сферами вживання.

Практичне значення зіставного мовознавства

Зіставне мовознавство привертає увагу лінгвістів багатьох країн, оскільки воно має не лише суто теоретичне значення, а є основою практичного застосування лінгвістичної науки.

Виникнення контрастивної лінгвістики зумовила потреба вивчення іноземних мов, що не втратило своєї актуальності й у наш час. Одним із чинників, які перешкоджають успішному навчанню іноземної мови, є негативний вплив рідної мови. Цей вплив може бути

усунутий шляхом зіставного аналізу рідної мови й тієї мови, якою оволодівають [Дежє 1989: 179]. Щоправда, багато методистів вважають, що міжмовне зіставлення в процесі навчання іноземної мови непотрібне і навіть шкідливе, що нібито побудований на контрастивній основі навчальний матеріал ускладнює вивчення другої мови. Але ще Л. В. Щерба зазначав, що усунути рідну мову під час навчання іноземної ніколи не вдасться, бо вона існує в свідомості учнів. Рідну мову можна усунути хіба що з процесу навчання, а не з голови учня [Щерба 1974: 343].

Однак роль рідної мови слід розглядати не лише в негативному плані (як заваду, причину інтерференції), а й у позитивному (як сприяння в засвоєнні іноземної мови). Позитивний вплив рідної мови полягає в тому, що вона може служити основою для аналогії. Принцип зіставлення — це один із найефективніших прийомів поступового усунення негативного впливу рідної мови.

Із контрастивною лінгвістикою пов'язані два методичні прийоми — контрастивний аналіз і аналіз помилок. *Контрастивний аналіз* ставить за мету передбачення тих моментів, де можуть виникнути труднощі або, навпаки, полегшення у процесі навчання. Його основою є порівняльний опис мови учня (базова, або вихідна, мова) і мови, якою він намагається оволодіти (мова-ціль, або референтна мова). *Аналіз помилок* розглядає проблеми постфактум і звертається до порівняння мов у пошуках причин помилок. Враховуючи результати контрастивного аналізу й аналізу помилок, можна відкоригувати програми з навчання іноземної мови й укласти ефективні підручники. Вважають, що використання зіставлення ефективніше в навчанні дорослих, ніж дітей, оскільки когнітивна здатність дорослих більш розвинута. Результати контрастивної лінгвістики можна застосовувати у складанні навчального матеріалу для всіх вікових груп, вибудовуючи його з урахуванням рідної мови.

Останнім часом учені-методисти почали використовувати національно зорієнтовані (за іншою термінологією, регіональні) методики викладання іноземних мов. Національно зорієнтована методика, яка ґрунтується на даних зіставного аналізу мов, створює переваги для процесу навчання: забезпечує підвищення ефективності й інтенсифікації навчального процесу, можливість

розширення навчального матеріалу, швидшого і глибшого його засвоєння, зменшення можливості інтерференції й використання позитивного перенесення, підвищення культури мовлення. Зіставний аспект дає також змогу визначити, коли необхідно у процесі представлення мовного матеріалу йти від форми до змісту (за наявності аналогій, у викладі явищ, легких для засвоєння), а коли від змісту до форми (за відсутності аналогії, значних відмінностей, труднощів матеріалу для певної національної аудиторії).

Визначаючи ефективність використання міжмовного зіставлення у викладанні іноземної мови, не можна вважати, що легкість чи трудність вивчення іноземної мови впливають із виявлених у контрастивному аналізі відмінностей і подібностей, а ступінь інтерференції та труднощі навчання прямо пропорційні ступеню відмінності мов. Річ у тім, що відмінність мов — це лінгвістична сутність, а труднощі навчання — психолінгвістична категорія. Не всі помилки можуть бути передбачені за допомогою контрастивного порівняння. Є помилки, які від рідної мови не залежать. Якщо помилки учнів із різними рідними мовами неоднакові, то, очевидно, це результат інтерференції з боку рідної мови. Якщо ж помилки для них спільні, то причини інші.

Контрастивна лінгвістика має практичне значення в перекладі. Результати контрастивного опису лексичної, граматичної і стилістичної систем двох мов полегшують працю перекладача, даючи змогу побачити всі розбіжності на різних рівнях мови і можливі варіанти їх передачі.

Внесок зіставного мовознавства в теорію мовної типології полягає в тому, що зі спостережень за подібностями й відмінностями мов зародилася їх типологічна класифікація, метою якої є встановлення типів мов на основі специфіки їхньої структури, тобто на основі ознак, вибраних як такі, що відображають найважливіші риси мовної структури.

Завдяки порівнянню мов учені прийшли до розуміння універсалій (властивостей, наявних в усіх мовах або в більшості з них). І тепер контрастивний аналіз, з одного боку, продовжує поставляти факти для універсології, з іншого, є тим інструментом, який уможливорює відкриття нових універсалій без залучення до цього всіх мов світу.

Важливе значення має зіставне мовознавство для лексикографії. Зіставний аналіз систем мов необхідний для укладання перекладних словників. Лексикографічна робота над двомовними словниками по суті є й роботою із зіставлення мов. Подібно до зіставного мовознавства лексикографічний процес можна поділити на етап аналізу й етап синтезу (подача еквівалентних одиниць іншої мови). Як зіставне мовознавство, так і двомовна лексикографія (перекладні й диференційні словники) досліджують системи двох мов одночасно й ґрунтуються на внутрішньосистемних і міжсистемних зіставленнях. Так, зокрема, виявлена залежність між структурним типом мови і найбільш раціональними і доцільними принципами укладання словника. Особливо це стосується питання про необхідну граматичну інформацію, якою супроводжується слово в словнику. Кількість цієї інформації також зумовлюється особливістю структури мови, її типом.

У наші дні активізувались дослідження національно-мовних картин світу. Такі дослідження стали можливими завдяки зіставному мовознавству, бо специфіку концептуалізації світу кожною мовою найлегше можна виявити шляхом зіставлення мов.

Отже, результати зіставного мовознавства мають практичне застосування в усіх випадках, коли йдеться про міжмовне перекодування інформації.

Прикладне значення зіставного мовознавства постійно зростає. Воно розширює сферу свого застосування, що пов'язано із зростаючою роллю міжмовної комунікації в усіх її виявах (інтернаціоналізація європейських стандартів освіти, підвищення ефективності викладання іноземних мов, а також вимог до перекладу в різних сферах діяльності); з переміщенням інтересу лінгвістики на сферу мовленнєвого вживання й емпіричних даних у мовознавчому дослідженні; з виникненням корпусної лінгвістики, яка відкрила дослідникам можливості суцільного аналізу матеріалу.

Запитання. Завдання

1. Розкрийте предмет зіставного мовознавства. Які дискусійні питання пов'язані з ним? Назвіть синонімічні назви позначення цього предмета.
2. Які властивості мови можна виявити внаслідок зіставлення її з іншими мовами?

3. У чому сутність мовного контрасту? Як формується контрастивний статус мови?
4. Що є об'єктом зіставного мовознавства? Які думки існують у мовознавстві щодо об'єкта контрастивної лінгвістики, її змісту і завдань?
5. Розкрийте місце зіставного мовознавства в системі наук.
6. У чому полягає практичне значення зіставного мовознавства?

Література

- Korunets I. V. Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages. — Вінниця, 2003. — С. 13—19.
- Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков. — Л., 1979. — С. 5—13, 35—36.
- Буранов Дж. Сопоставительная типология английского и тюркских языков. — М., 1983. — С. 7—27, 73—82.
- Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. — М., 1989. — С. 5—8.
- Репина Т. А. Сравнительная типология романских языков. — СПб., 1996. — С. 7—17.
- Жлуктенко Ю. О., Бублик В. Н. Контрастивна лінгвістика: Проблеми і перспективи // Мовознавство. — 1976. — № 4. — С. 3—15.
- Гак В. Г. О контрастивной лингвистике // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1989. — Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. — С. 5—17.
- Немзер У. Проблемы и перспективы контрастивной лингвистики // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1989. — Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. — С. 128—143.
- Никель Г. Контрастивная лингвистика и обучение иностранным языкам // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1989. — Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. — С. 350—365.
- Хельбиг Г. Языкознание — сопоставление — преподавание иностранных языков // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1989. — Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. — С. 307—326.
- Юсупов У. К. Сопоставительная лингвистика как самостоятельная дисциплина // Методы сопоставительного изучения языков. — М., 1988. — С. 6—11.
- Ярцева В. Н. Контрастивная грамматика. — М., 1981. — С. 4—31.

1.2. Історія зіставного мовознавства

Зіставне мовознавство від початків до кінця XIX ст.

Багато лінгвістів вважають, що зіставне мовознавство — один із наймолодших напрямів, який раптово виник у 50-ті роки XX ст. завдяки працям Р. Ладо, Дж. Ді П'єтро, Г. Нікеля, Я. Фісяка, Л. Деже та ін. Та-

ка думка особливо поширена в англomовних країнах, де виникнення контрастивної лінгвістики пов'язують з виходом у 1957 р. книги Р. Ладо «Linguistics across Cultures» (Лінгвістика поверх кордонів культур). Таке датування, очевидно, виходить із вузького розуміння контрастивної лінгвістики, характерного для західної, головню, американської лінгвістики, як суто прикладної науки, мета якої — вдосконалення методів навчання і підвищення результативності викладання іноземних мов. Насправді цей напрям сягає найдавніших часів. Зіставлення таке ж давнє, як саме вивчення мови. Перші граматики вивчуваної (другої) мови та й багато граматики рідної мови формувалися на основі порівняння. Так, у найдавнішій граматиці другої мови — граматиці давньоіндійського мовознавця Паніні, написаній приблизно в IV ст. до н.е., мова санскрит (мова священних книг давніх індійців) зіставляється з розмовними варіантами давньоіндійської мови Північної Індії, прапри-тами (ця граматика використовується і нині, якщо санскрит є другою мовою для тих, хто її вивчає).

В античний період створено праці, де порівнювали грецьку й латинську мови, наприклад граматика латинської мови М. Варрона, а також праця Макробіуса (400 р. до н.е.), в якій у примітивній формі порівнюються дієслівні системи грецької і латинської мов [Robins 1958: 62—63]. Дані зіставного дослідження мов відображено в давніх глосаріях і словниках. Так, у давньоруський період з'явилися невеличкі словники (азбуковники) «О именьхъ и ꙗглемыхъ жидовьскимъ языкъмъ» та «Рѣчь жидовьскаго языка, преложена на рускоюу», в яких тлумачаться біблійні власні назви осіб і топоніми, а також незрозумілі старослов'янські слова. Відомими є латинсько-персько-кипчацький словник «Кодекс Куманікус» (XII ст.) і тюрксько-монгольсько-перський словник, створений у Єгипті в 1245 р. Порівнянню тюркських і індоевропейських мов присвячена праця А. Навої «Мухокаматул-Лугатайн» («Суперечка двох мов»), написана в 1499 р., де зіставлено лексику, граматику і словотвірну систему староузбецької й перської мов. Перша граматика церковнослов'янської мови «Адельфотес» давала порівняння грецької й церковнослов'янської мов.

У XVII ст. з'явилися багатомовні зіставні описи, наприклад «Граматика Пор-Рояль», в якій порівнювалися

грецька, латинська, давньоєврейська, французька, італійська, іспанська, англійська й німецька мови, а також звернено увагу на методологію міжмовних зіставлень. У 1756 р. опубліковано статтю Г.-Ф. Міллера «Опис трьох язичницьких народів у Казанській губернії, а саме: черемисів, чувашів і вотяків» із додатком зіставного словника німецької, татарської, марійської, чуваської, удмуртської, мордовської і комі-перм'яцької мов.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. з'явилися великі багатомовні словники: словник П. С. Палласа «Порівняльні словники всіх мов і нарід, зібрані десницею всевисочайшої особи» (1786—1787), який містив список слів із 200 мов і діалектів Європи та Азії; шеститомний словник Лоренцо Ервас-і-Пандуро «Каталог мов відомих народів, їх кількість, розташування і класифікація за відмінностями їхніх нарід та діалектів» (1800—1804), у якому розглянуто 300 мов із коротким граматичним описом деяких із них. У 1806—1817 рр. у Берліні І.-Х. Аделунгом видано 4-томну працю «Мітридат», у якій наведено як приклад молитву «Отче наш» на 500 мовах і діалектах. У 1892 р. опубліковано дослідження К. Гренджента, присвячене зіставному вивченню звукових систем німецької та англійської мов.

Поштовхом для розвитку зіставної лінгвістики й лінгвістичної типології, а також для зародження порівняльно-історичного мовознавства було ознайомлення європейців із санскритом. Перші відомості про санскрит надходили до Європи в листах із Індії італійського мандрівника XVI ст. Ф. Сассеті, який помітив подібність індійських (санскритських) слів з італійськими і латинськими. Вивчаючи санскрит, Вільям Джонз (1746—1794) дійшов такого висновку: «Санскритська мова, яка б не була її давність, має надзвичайну структуру, досконалішу, ніж грецька мова, багатшу, ніж латинська, і красивішу, ніж кожна з них, але має в собі надзвичайно близьку спорідненість із цими мовами як у коренях дієслів, так і у формах граматики». Цей висновок стимулював виникнення нового напрямку в мовознавстві — порівняльно-історичного мовознавства.

Німецькі мовознавці Фрідріх фон Шлегель (1772—1829) і А. Шлегель (1767—1845), зіставляючи структуру мов, здійснили їх типологічну класифікацію, яка

згодом була доопрацьована Вільгельмом фон Гумбольдтом (1767—1835). Крім типологічних ідей, цінною для зіставного мовознавства є ідея Гумбольдта про національно-мовну специфіку категоризації світу та її вплив на духовність народу — носія мови, яка згодом започаткувала проблему мовних картин світу, що не втратила своєї актуальності донині. Внесок у зіставне мовознавство зробили також німецькі вчені — представники порівняльно-історичного мовознавства Франц Бопп (1791—1867) і Август Шлейхер (1821—1868). Так, Ф. Бопп на основі складової будови коренів слів поділив усі мови на моносилабічні (в яких корені складаються з одного складу); мови, в яких корені слів можуть поєднуватися з іншими коренями та різними морфемами; мови, для яких типовими є двоскладові і навіть трискладові корені. Далі в руслі типологічних розвідок розвивали зіставне мовознавство швейцарець Ф. Містелі, німець Ф. Фінк.

Зіставне мовознавство у XX — на початку XXI ст.

На початку XX ст. вагомий внесок у зіставне мовознавство зробили американські мовознавці Едуард Сепір (1884—1939) і Дж. Грінберг (нар. 1915), які в основному розвивали типологічні ідеї. На можливість зіставного дослідження мов на противагу порівняльно-історичному вказував швейцарський мовознавець Фердинанд де Соссюр (1857—1913). Інший швейцарський учений Шарль Баллі (1865—1947) у праці «Загальна лінгвістика і питання французької мови» зробив успішну спробу послідовного зіставлення французької мови з німецькою і сформулював принцип зіставного вивчення мов із синхронної, або, як він говорив, зі статичної точки зору.

Інший напрям зіставних досліджень — характерологічний — розвивали представники Празької лінгвістичної школи. Мета характерології — скласти детальний опис суттєвих ознак окремо взятої мови в зіставному плані з іншими мовами і показати її своєрідність. Істотний внесок у цьому напрямі зробили чеські мовознавці Володимир Скалічка (1908—1991), Вілем Матезіус (1882—1945) і російський мовознавець Микола Сергієвич Трубецькой (1890—1938). Трубецькой, крім цього, започаткував вивчення в зіставному плані окремих мов-

них рівнів. Його «Основи фонології» (1939) поклали початок зіставному вивченню фонологічних систем (на матеріалі багатьох мов). Він є також автором *теорії мовних союзів*, які виникають унаслідок збігу територіально сусідніх мов незалежно від їх генеалогічних зв'язків.

Над проблемами зіставного мовознавства працювали також російські мовознавці Лев Володимирович Щерба (1880—1944) та Є. Д. Поливанов (1891—1938). Щерба одну з перших своїх праць присвятив зіставному аналізу фонологічних систем французької і російської мов. Пізніше його ідеї ввійшли до класичної праці «Фонетика французької мови: Нарис французької вимови в порівнянні з російською», яку перевидавали сім разів (останнє сьоме видання вийшло в 1963 р.). Дослідження вченого в галузі лексикології заклали основи контрастивного аналізу на рівні лексики. У своїй останній праці [Щерба 1945] він наголосив на необхідності порівняльного вивчення структури (будови) різних мов.

Є. Д. Поливанов розробив план серії праць із зіставної граматики російської й узбецької мов. Його стаття «Читання і вимова на уроках російської мови у зв'язку з навиками рідної мови», праця «Досвід власної методики викладання російської мови узбекам» і підручник «Російська граматика в зіставленні з узбецькою мовою» заклали надійні підвалини зіставного мовознавства на всіх рівнях — від граматики до лексики й фонології. У названому підручнику, який став класичним зразком зіставної граматики, розглянуто подібності й відмінності узбецької й російської мов, окреслено принципи категорійного порівняння і виявлено смислові особливості цих категорій у зіставлюваних мовах (відмінок, час, стан, число тощо). Застосовуючи рівневий підхід, Поливанов уперше створив загальномовознавчу основу порівняння російської й однієї з тюркських мов і опрацював елементарні принципи порівняння.

Проблем зіставного мовознавства торкався також російський мовознавець Василь Олексійович Богородицький (1857—1941), який написав працю «Вступ до вивчення романських і германських мов».

Багато уваги зіставно-типологічним дослідженням приділяв радянський академік Микола Якович Марр (1864—1934) — автор гіпотези єдиного глотогонічного (мовотворчого) процесу. Згідно з нею, кожна мова в

своєму розвитку проходила одні й ті самі стадії. При цьому розвиток структури мови перебуває в залежності від типу соціально-економічної формації (аморфний тип сформувався в епоху первісного комунізму, аглютинативний — в епоху первинного розподілу праці, флективний — в епоху класового суспільства). Ця концепція є помилковою.

Від кінця 30-х років до 1957 р. досліджень із зіставно-типологічного мовознавства майже не проводили, а в СРСР вони були зовсім припинені. Поштовхом для відродження досліджень послужила доповідь російського мовознавця Р.О. Якобсона «Типологічні дослідження і їх внесок у порівняльне історичне мовознавство» на VIII Міжнародному з'їзді лінгвістів в Осло (1957 р.). Основними положеннями доповіді є: 1) типологічні дослідження мають велике значення, бо у зв'язку з охопленням лінгвістикою все більшої кількості мов усе частіше доводиться мати справу з випадками ізоморфізму, встановлення якого є основною метою типології; 2) основою для типології є не перелік окремих елементів, а система мови; 3) типологія покликана розкривати закони передбачуваності (імплікації) явищ; 4) аналіз збігів і розбіжностей в історії споріднених мов корисний для порівняльно-історичного мовознавства, зокрема для перевірки правильності зроблених реконструкцій. Якобсон висунув також ідею про мовні універсалиї.

У 1963 р. в Інституті сходознавства АН СРСР у Москві відбулася конференція, присвячена загальним проблемам зіставно-типологічного мовознавства. Тут намітилися два напрями зіставно-типологічних досліджень: синхронно-типологічний (виявлення постійних характеристик окремих мов на всіх рівнях) та історико-типологічний (встановлення шляхів і закономірностей петворення систем і підсистем мов). На конференції обговорено також проблеми універсалиї.

У 1964 р. в Інституті мовознавства АН СРСР на науковій сесії з питань германського мовознавства було обговорено методологічні питання типологічного вивчення споріднених мов. Матеріали конференції опубліковано в збірнику «Структурно-типологічний опис сучасних германських мов». У ролі одиниці зіставно-типологічного аналізу на морфологічному рівні було запропоновано

прийняти граматичну категорію. При цьому спочатку необхідно встановити, є ця категорія в певній мові чи її немає, а відтак вивчати форми її реалізації, парадигматичні зв'язки її компонентів, структуру парадигм, які утворюють цю категорію, і визначити її місце в системі кожної із зіставлюваних мов. На сесії було звернено увагу й на те, що порівняно з граматичним рівнем лексико-семантичний рівень у зіставно-типологічному плані вивчений значно слабше. Для зіставно-типологічних досліджень лексики інтерес становить розподіл лексики на різні семантичні класи і їх підрозділи, розподіл лексики за лексико-граматичними розрядами, встановлення співвідношення повнозначних і службових слів, номінативних і дейктичних, конкретних і абстрактних, типологічних особливостей у сфері словотвору.

У 1965 р. вийшла перша монографічна праця з типології — книга Б. А. Успенського «Структурна типологія мов». Автор запропонував у ролі об'єкта порівняння поняття мови-еталона, якою, на його думку, може служити ізолятивна мова. Типологічна характеристика мови визначається через трансформації, необхідні для переходу від мови-еталона до цієї мови.

У статті Г. П. Мельникова «Мова як система і мовні універсалії» обґрунтовано теорію доміанти, тобто провідної граматичної тенденції мови. На матеріалі семітських мов із їх тенденцією до граматикалізації, китайської й англійської мов із тенденцією до лексикалізації вчений показав наявність міжрівневої кореляції типологічних властивостей мов. Перевагу значення дієслівності в коренях, використання приголосних як основи лексичного значення слів, а голосних для вираження граматичних значень і т. ін. він пояснює тенденцією семітських мов до граматикалізації. Провідна тенденція до лексикалізації в китайській мові, на думку вченого, стала причиною наявності в цій мові такого явища: не виражати деяку інформацію, яка випливає з контексту (вираження множини лексею *мень* «ворота» не є обов'язковим у випадку, коли це зрозуміло з контексту).

Причину мовних змін Г. П. Мельников вбачає у зміні детермінанти. На його думку, перебудова граматичної системи мови давньоанглійського періоду на лексикологічну привела до змін у фонологічній системі

англійської мови: виникнення афrikат внаслідок появи тенденції до односкладовості морфеми і слова.

Питання зіставно-типологічного мовознавства розглядали на X Міжнародному з'їзді лінгвістів у 1967 р. в Бухаресті. Зокрема, російський мовознавець В. М. Ярцева запропонувала принципи зіставно-типологічного дослідження споріднених і неспоріднених мов: 1) порівняння — найуніверсальніший прийом дослідження мовного матеріалу; 2) слід брати до уваги не тільки наявність у мові певного факту, а і його місце в системі; 3) опис однієї мови в термінах іншої не є раціональним, тому необхідно створити модель мови, мову-еталон для порівняння; 4) зіставляти потрібно не ізольовані факти, а системи з урахуванням функціонального аспекту.

У 1968 р. в Джорджтауні (США) на конференції, присвяченій контрастивним дослідженням, було здійснено спробу виокремити контрастивну лінгвістику із сфери порівняльно-зіставного мовознавства.

Новий напрям у зіставно-типологічному мовознавстві — історичну типологію — започатковано російським мовознавцем М. М. Гухман (1904—1989). Історична типологія має на меті встановлення діахронічних типологічних констант, які відображають подібні процеси розвитку як у споріднених, так і в неспоріднених мовах.

У 1974 р. в Інституті мовознавства АН СРСР на VI науковій сесії з питань германського мовознавства було обговорено проблеми функціональної і структурної типології. Предметом функціональної типології визначено дослідження різних форм мови, встановлення відмінностей у їх функціонуванні, а також відмінних ознак, властивих кожній формі існування мови.

Так поступово від зіставного мовознавства відокремилася типологічне мовознавство, яке, використовуючи зіставний метод, на основі спільних і відмінних ознак досліджує структурні типи мов. Прогрес типології виявився в утвердженні в правах діахронічної типології, у помітному внутрішньому розмежуванні самої типології на формальну і контенсивну (змістово орієнтовану). Однак паралельно розвивалося й традиційне зіставне мовознавство (контрастивна лінгвістика).

На початку 60-х років ХХ ст. в англійських країнах контрастивну лінгвістику розглядали як особливу нау-

ку, яка почала формуватися. Особливого розголосу набула книга Р. Ладо «Лінгвістика поверх кордонів культур» (1957). Стимулом для вченого стали два більш ранні дослідження з мовної інтеграції іммігрантів у США, а саме книги У. Вайнрайха [Weinreich 1953] і Е. Хаугена [Haugen 1956], присвячені дослідженню білінгвізму в іммігрантів. Згодом з'являються праці Дж. Ді П'єтро, Г. Нікеля, Я. Фісяка, Л. Деже, в яких опрацьовано теоретичні засади контрастивної лінгвістики. У колишньому СРСР в подібному ключі написані праці О. І. Смирницького «Про особливості вивчення напрямку руху в окремих мовах: До методики зіставного вивчення мов» і «Нариси з зіставної граматики російської і англійської мов», В. М. Ярцевої «Про зіставний метод вивчення мови» і «Контрастивна граMATика» (тут концептуально обґрунтовано статус контрастивної лінгвістики як самостійної дисципліни із власним об'єктом дослідження і своєю науковою методикою), К. Г. Крушельницької «Нариси з зіставної граматики німецької і російської мов», В. Г. Гака «Зіставна лексикологія», В. Г. Гака і Є. Б. Розенбліта «Нариси з зіставного вивчення французької і російської мов» та ін.

З 60-х років на Заході стали координувати контрастивні дослідження. В окремих країнах створено спеціальні проекти, в яких викладено мету і завдання зіставлення, а також методи дослідження. У 1959 р. у Вашингтоні відкрито Центр прикладної лінгвістики, одним із завдань якого стало зіставне дослідження мов. Тут вийшла серія праць із контрастивної лінгвістики під керівництвом Ч. Фергюсона, присвячена зіставному дослідженню англійської мови з французькою, італійською, німецькою, іспанською і російською. Згодом центри прикладної лінгвістики виникли в інших містах США. У 1963 р. подібний центр засновано у Бразилії. Такі центри створено у ФРН при Штутгартському університеті під керівництвом Г. Нікеля, де опрацьовуються зіставні дослідження німецької мови з англійською, а також у Франції, Югославії, Хорватії, Румунії, Ірландії та інших країнах. Багато уваги контрастивним дослідженням приділяють у Польщі. У Познані видано дев'ятнадцять томів збірників статей, присвячених порівнянню систем англійської і польської мов [Papers 1973—1984].

Свідченням загального інтересу до контрастивної лінгвістики є те, що ХІХ нарада «круглого стола» в університеті Джорджтауна (Вашингтон) у 1968 р. була присвячена «Контрастивній лінгвістиці і її застосуванню у викладанні мов». Наступні конференції, присвячені зіставному мовознавству, відбулися в 1969 р. в Мангеймі (ФРН), в 1971 р. в Гонолулу, в 1982 р. в Бухаресті.

Внесок вітчизняних учених у зіставне мовознавство

У вітчизняному мовознавстві початок зіставних досліджень пов'язаний із працями Олександра Опанасовича Потебні (1835—1891). Його фундаментальні розвідки «Із записок з руської граматики», в якій описано в зіставному плані системи східнослов'янських мов у їхніх зв'язках з іншими мовами, і «Про деякі символи в слов'янській народній поезії», де представлена специфіка символічних значень слів у слов'янських мовах, цінні не тільки своїм надзвичайно багатим різномовним фактажем, а й оригінальним науковим підходом до контрастивного вивчення явищ різних мов у суто лінгвістичному й етнокультурологічному аспектах.

Помітний внесок у контрастивне дослідження мов зробив Леонід Арсенійович Булаховський (1888—1961). Багато цінних спостережень контрастивного характеру міститься в таких його працях, як «Нариси з загального мовознавства» (1955), «Українська мова серед інших слов'янських» (1942), «Виникнення української мови та її положення серед інших слов'янських» (1948), «Питання походження української мови» (1956), у багатьох його розвідках із акцентології.

Спеціально проблемам контрастивної лінгвістики присвятив низку праць Юрій Олексійович Жлуктенко (1915—1990). Він є автором ряду зіставних досліджень англійської, німецької й української мов, у т. ч. підручника «Порівняльна граMATика англійської та української мов». Багато цікавих оригінальних положень із зіставного мовознавства викладено в його загальнотеоретичних статтях «Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження», «Про деякі питання контрастивного аналізу мов», «Контрастивна лінгвістика: Проблеми і перспективи».

ви» (у співавторстві з В. Н. Бубликом). За його редакцією і з його участю вийшли колективні праці «Нариси з контрастивної лінгвістики», «Порівняльні дослідження з граматики англійської, української і російської мов» і «Німецько-українські мовні паралелі». Ю. О. Жлуктенка по праву вважають ученим, який започаткував в Україні розвиток контрастивної лінгвістики.

В Україні міжмовні зіставлення проводилися на всіх рівнях мовної структури: словотвірному, морфологічному, синтаксичному, лексико-семантичному, фразеологічному й фонетичному.

Українському мовознавству належить пріоритет у зіставному вивченні словотвору. Всупереч поширеному в російському мовознавстві твердженню, що зіставна дериватологія бере свій початок з 1984 р., коли в Москві відбувся Міжнародний симпозіум «Зіставне вивчення слов'янського словотвору», організований Інститутом слов'янознавства і балканістики АН СРСР, де було розглянуто актуальні проблеми теорії методології зіставних студій словотворення, треба констатувати, що в українському мовознавстві зіставний словотвір був предметом зацікавлень І. І. Ковалика ще в 60-х роках минулого століття. Зіставне вивчення словотвору східнослов'янських мов продовжив учень І. І. Ковалика Т. М. Возний. Досить детально в зіставному плані описано словотвір української й російської мов у колективній монографії «Зіставна граMATика російської й української мов» за редакцією Н. Г. Озерової. У 1985 р. вийшов «Російсько-український словотворчий словник» З. С. Сікорської, в якому розкрито правила зіставного словотворення (у ньому фіксується афікс, за допомогою якого твориться слово і морфологічні зміни при творенні похідного слова). Словотворення відіменникових дієслів у німецькій та українській мовах було предметом дослідження В. Д. Каліущенка. Семантичну деривацію в зіставному аспекті в сучасних російській та англійській мовах досліджував Ю. В. Попов.

Серед праць із зіставної морфології слід назвати кандидатську дисертацію Г. Г. Почепцова «Відприкметникові прислівники в англійській мові (в зіставленні з відповідними прислівниками в російській мові)», розвідку В. М. Русанівського «Категорія стану (україн-

сько-чеські паралелі)», дослідження Й. Ф. Андерша «Семантична структура безприйменникового давально-го відмінка в чеській і німецькій мовах» та кандидатську дисертацію Н. П. Шумарової «Форми майбутнього часу у функціональних стилях російської мови в зіставленні з українською».

Зіставний синтаксис був предметом зацікавлень О. С. Мельничука, який, зокрема, дослідив порядок слів і актуальне членування речення у слов'янських мовах. Н. Г. Озерова дослідила засоби вираження заперечення в російській та українській мовах. Й. Ф. Андерш ґрунтовно вивчив у зіставному плані просте речення в українській і чеській мовах. В. М. Брицин зіставив синтаксичні синоніми в російській і українській мовах.

Дослідження із зіставної фонетики започатковані І. П. Сунцовою в її «Вступному курсі фонетики німецької мови» (1950), в якому порівнюється фонетична система німецької та української мов. Фонетичні системи англійської й української мов у зіставному аспекті досить повно проаналізовані Ю. О. Жлуктенком. Детальний опис фонетичних й орфоепічних особливостей російської й української мов здійснений М. А. Алексеєнком у «Нарисах зіставного курсу сучасної російської й української мов». Інтонацію в зіставному аспекті експериментальними методами досліджували Л. А. Батурська (інтонація заперечення в українському діалогічному мовленні зіставно з англійською мовою) і А. Й. Багмут (інтонація простого розповідного речення в чеській, польській, болгарській та білоруській мовах).

Найбільшу увагу українських учених приділено зіставним дослідженням лексики і фразеології. Ще в 30-ті — 40-ві роки минулого століття М. Я. Калинович досліджував слово в різних європейських і південноазійських мовах (див. його «Вступ до мовознавства», що вийшов у 1940 р.; друге видання 1947 р.). Дослідженню лексико-семантичних відношень у слов'янських мовах присвячена колективна доповідь науковців Інституту мовознавства Л. С. Паламарчука, Й. Ф. Андерша й І. А. Стоянова «Зіставне дослідження лексико-семантичних відношень у слов'янських мовах», виголошена на IX Міжнародному з'їзді славістів. Серію праць із зіставної лексикології опублікував В. М. Манакін. В узагальненому вигляді ідеї автора оприлюднено в його монографії «Зіставна лексикологія», де висвітлено зміст і

принципи побудови контрастивної лексикології і на матеріалі російської й української, а також деяких інших слов'янських мов простежено національно-специфічні явища в лексичній семантиці. Загальні проблематику зіставної лексикології розглянуто в монографії Л. В. Бублейник «Проблеми контрастивної лексикології: українська і російська мови». Тут охарактеризовано семантичні особливості лексики української й російської мов, оцінні компоненти значення й образні функції слів у літературному й етнокультурному просторі, створюваному засобами порівнюваних мов. Г. М. Яворська в монографії «Лексико-семантична типологія в синхронії й діахронії» дослідила подібності й відмінності в семантиці прикметників на позначення фізичних властивостей і станів людини в багатьох групах мов індоєвропейської родини і дійшла висновку про спільність глибинних семантичних структур різних мов та наявність певних сталих моделей розвитку значення слова.

Як правило, для зіставлення дослідники вибирають певну предметну групу лексики. Так, М. П. Фабіан у монографії «Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах» зіставила названу тематичну групу лексики і простежила семантичні закономірності формування етикету в лексичному складі досліджуваних мов, виявила специфіку зв'язків та відношень між лексичними одиницями в межах цих груп і семантичні нюанси, якими різняться слова-відповідники в цих мовах. О. В. Тищенко шляхом структурно-семіотичного, лінгвоконцептуального та зіставного підходів комплексно дослідив семантику родинних обрядів у слов'янських мовах. З інших контрастивних лексико-семантичних досліджень можна назвати розвідки з міжмовної омонімії — російсько-української (Н. В. Заславська, Л. І. Мартиросян), чесько-української (О. Л. Паламарчук), польсько-української (М. А. Беднаж), німецько-української (О. А. Шаблій), а також серію статей з термінології української й російської, української й англійської, української й німецької мов (Л. В. Крижанівська, С. М. Кришталь та ін.). До сфери контрастивних досліджень залучають також віддалено споріднені і неспоріднені мови (зіставне дослідження прикметників розміру в українській і перській мовах

О. Ч. Кшановського, дієслів у їдиш та інших західногерманських мовах С. Я. Литвака та ін.).

Інтенсивно почали досліджувати в зіставному плані фразеологію. Досить повно зіставлена фразеологія української та російської мов (написаний В. І. Кононенко розділ у колективній монографії «Зіставне дослідження російської й української мов: Лексика і фразеологія», розвідки Л. А. Лисиченко, О. І. Гамалі, А. М. Григораш та ін.). З'явилися дослідження з зіставного вивчення української, російської та польської фразеології (М. А. Алексеєнко), української й англійської (Р. П. Зорівчак, Д. І. Квеселевич, В. М. Вовк), української і німецької (О. Ф. Кудіна), української та іспанської (В. А. Шевелюк), української і французької (Н. І. Поміркована), української та японської (В. Л. Пирогов), української, перської та японської (О. В. Забуранна). Помітним явищем у зіставній фразеології стало дослідження О. Б. Ткаченка «Зіставно-історична фразеологія слов'янських і фіно-угорських мов».

Останнім часом з'явилися праці, в яких певні мовні явища досліджуються в аспекті мовних картин світу. Так, І. О. Голубовська, зіставивши певні групи лексики і фразеології, виявила національно-мовні картини світу української, російської, англійської та китайської мов. Д. І. Терехова на основі психолінгвістичних експериментів дослідила сприйняття лексичної семантики соціалізмів у російській і українській мовах, виявила спільне й відмінне в семантичних асоціаціях носіїв цих мов, розкрила причини, які викликають специфічні асоціації в різних мовах, визначила ідеальні уявлення носіїв цих мов про красу людини, відтворила словесні портрети представників українського й російського етносів. Подібним чином І. Е. Подолян дослідила специфіку семантичних асоціацій фітонімів в українській, англійській і німецькій мовах. В останні роки для розкриття специфіки мовних картин світу використовують концептуальний аналіз [Старко 2004; Бондаренко 2005].

Крім Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, осередками, де інтенсивно ведуться зіставні дослідження мов, є Київський національний лінгвістичний університет і Донецький національний університет, в яких відкрито аспірантури (в КНЛУ й докторантура) і функціонують спеціалізовані ради із захисту дисертацій з

цією спеціальності. Зокрема, професорсько-викладацьким складом Київського національного лінгвістичного університету підготовлено такі праці: Korunets I. V. *Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages* (К.: Либідь, 1995; друге видання — Вінниця: Nova Knyha Publishers, 2003), *Сопоставительная лингвистика и методика обучения русскому языку иностранных студентов-филологов* (К.: КГПИИЯ, 1984); *Сопоставительное изучение структурно-семантических и коммуникативных единиц иностранного и родного языков* (К.: КГПИИЯ, 1985) та ін. Тут раз на два роки проводиться Міжнародна наукова конференція «Проблеми зіставної семантики» і видається періодичний збірник наукових праць під такою самою назвою. У Донецькому національному університеті виходить періодичний збірник наукових праць «Типологія мовних значень у діакронічному та зіставному аспектах».

Отже, хоча насправді зіставлення мов сягає найдавніших часів (воно таке ж давнє, як мовознавство взагалі), зіставне мовознавство як самостійна дисципліна із власним предметом дослідження і своєю науковою методикою остаточно сформувалося в ХХ ст. Новою є не сама ідея зіставлення мов, а системність цього зіставлення. Протягом тривалого часу переважали емпіричні дослідження, які проводилися відірвано від теоретичних досліджень. Нерідко порівнювані явища розглядали ізольовано від їх функціонування і системних взаємозв'язків. Зіставлення було самоціллю і проводилося на випадкових основах. Через неглибоке визначення цільової установки зіставлення, його «надзавдання», а також через відсутність опрацьованої методики цього «жанру» досліджень віддача емпіричних описів була невеликою.

За останні десятиріччя досягнуто значних успіхів в опрацьованні теорії й методології зіставного вивчення мов, усунуто диспропорцію між рівнем теоретичних і практичних студій, хоча багато питань залишаються дискусійними дотепер. Нині зіставне мовознавство — наука, яка вже сформувалася, має свою мету, предмет, методи аналізу. Сучасне зіставне мовознавство звернулося до контрастивного дослідження текстів, в його орбіті опинилися етнолінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, лінгвосеміотика та інші науки. Зіставна

лінгвістика є однією з основних форм зв'язку між фундаментальною лінгвістикою і прикладними аспектами мовознавства. З кожним роком розширюється коло мов, залучених до контрастивного аналізу. Проблемам зіставного мовознавства присвячений журнал «Съпоставително езикознание» (Софія, Болгарія).

Запитання. Завдання

1. Чим зумовлено зародження зіставного мовознавства? Назвіть перші лінгвістичні праці, в яких застосовуються елементи контрастивного аналізу.
2. Розкрийте взаємовідношення зіставного мовознавства і лексикографії. Назвіть перші багатомовні глосарії і словники.
3. Яку роль у розвитку зіставного мовознавства відіграло означення європейських учених із санскритом?
4. Розкрийте значення праць Ф. Шлегеля, А. Шлегеля, В. фон Гумбольдта, Ф. Боппа, А. Шлейхера в розвитку зіставного мовознавства.
5. Які особливості розвитку зіставного мовознавства в ХХ ст.? Яку роль у зіставному мовознавстві відіграла наукова діяльність Е. Сепіра, Дж. Грінберга, Ш. Баллі, вчених Празької лінгвістичної школи, Л. В. Щерби, Є. Д. Поливанова та інших російських учених?
6. Чим відзначається розвиток зіставного мовознавства в другій половині ХХ ст.? У чому полягає специфічність погляду на зіставне мовознавство американських і західноєвропейських учених?
7. Розкрийте внесок українських учених у зіставне мовознавство.

Література

- Korunets I. V. *Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages*. — Вінниця, 2003. — С. 25—33.
- Аракин В. Д. *Сравнительная типология английского и русского языков*. — М., 1979. — С. 37—60.
- Гак В. Г. *Сравнительная типология французского и русского языков*. — М., 1989. — С. 30—32.
- Гак В. Г. О контрастивной лингвистике // *Новое в зарубежной лингвистике*. — М., 1989. — Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. — С. 5—17.
- Климов Г. А. *Типологические исследования в СССР*. — М., 1981.
- Жлуктенко Ю. О., Бублик В. Н. *Контрастивна лінгвістика: Проблеми і перспективи* // *Мовознавство*. — 1976. — № 4. — С. 3—15.
- Милевский Т. *Предпосылки типологического языкознания* // *Исследования по структурной типологии*. — М., 1963. — С. 3—31.
- Ярцева В. И. *Контрастивная лингвистика* // *Лингвистический энциклопедический словарь*. — М., 1990. — С. 239.